

שימו לב לתפאורה הסימבולית שבקדמתה הושיב עצמו באלגנטיות רבת שררה פרשן התרבות המקומית בני ציפר: מימין, ערמות ספרים (הוא איש תרבות ומבקר ספרות), על קיר הרקע תלויות חנוכיות ממזרח וממרכז אירופה (צאצא לתרבות הגרמנית). לשמאלו שטיח ארוג, מלאכת מחשבת ממצרים (הוא איש המזרח התיכון החדש וחובב התרבות המזרחית). ציפר ידוע בזלזול שהוא מפגין למוסד ה"ישראליות": כולנו בעיניו לבנטיניים (הגבינה החביבה עלינו היא קוטג') ואילו הוא, מורם מעם, "אירופאי+מזרחי" במוצאו (חליפה ומשקפיים עדכניים).

אבל משהו מאותה "ישראליות" המונית שהוא מטיף נגדה דבק בו על אף הכול: כדי לגבות את ביקורתו על סמל המדינה ולהעניק לו ממד סמכותי של גדולים ממנו, הוא קורא (בעברית רהוטה, יש לציין) דברים שפרסם גרשם שוקן, עורך "הארץ", במאמר "סמל המדינה, תעודת עניות" ("הארץ", 13.2.1949). לרגע ניתן היה לחשוב שציפר עשה מאמץ וסר לארכיון "הארץ", חיטט בו ומצא את המאמר הרלוונטי של שוקן. אבל... במקום לטרוח, סר לאתרי האינטרנט ומצא בהם את הציטוטים שהם כעת נחלת הכלל מאז שפרסמתי אותם לראשונה במחקרי הדן בקורות עיצובו של סמל המדינה (1998, בשנת החמישים למדינה, ובגרסה נרחבת בספרי "שורו הביטו וראו - איקונות וסמלים חזותיים ציוניים בתרבות הישראלית", עם עובד 2000, עמודים 159-160). ציפר חשף כאן תכונה ישראלית שהוא כל כך מנסה לשכנע אותנו שהיא אופיינית לכולנו: חוסר פרגון מחד ואחריות מקצועית עיתונאית לספר לקוראים מי מקור המידע שלו.

ענפי הזית בסמל של האחים שמיר נראו לשוקן כ"חרבות"; כך, לדעתו, סתרו את הרעיון הכללי שהסמל אמור לבטא. עם כל הכבוד הראוי לו, הענפים שעיצבו האחים שמיר מעולם לא נועד לבטא את "כוונות השלום" של המדינה. שוקן וציפר הביטו באייקון חזותי והסתפקו בניתוח צורני שלו מבלי שטרחו כלל לברר מה הייתה כוונת הוגי הרעיון העומד מאחוריו.

ציפר תוהה על הרלוונטיות של סמל המדינה: "האם עצם הוותיקות של משהו עושה אותו ראוי? אני סבור שלא". אני סבור דווקא שכן. כדאי להזכיר לכותב / מצולם שאניית מפרשים, המרכיב המרכזי בסמל העיר פריז, נקבע כבר בשנת 1111 (!). במשך יותר מ-1000 שנים הותאם לו עיצוב מודרני, אך עד היום העיר פריז מיוצגת בידי דימוי מן המאה ה-12 והדבר נמצא לה ראוי. "הנשר האמריקני" ממשיך גם כיום, מאז שנת 1782, לאחוזו ברגלו השמאלית ענף עץ זית ובשמאלית חצים. כל שינוי לא הוכנס בו והוא מקובל ואהוד על קבוצות אזרחים מסוימות ומקובל אך אינו אהוד אצל אחרות.

סמלים ואייקונים בכלל, וסמל מדינת ישראל בפרט, הם תוצרים של תרגום מלא מורכבות ורב דקויות של רעיונות לכדי מרכיבים חזותיים. את המנורה וענפי הזית העוטרים אותה משני צדיה בסמל המדינה יש בראש ובראשונה להבין בהקשר ההיסטורי שבו נהגו. רבים מאתנו היו רוצים כיום שהסמל ייצג "מדינת כל אזרחיה" וברור שהרעיון לא מבוטא בזה הקיים.

ענפי הזית והמנורה שבסמל מעלים את חזונו של הנביא זכריה (זכריה, ד), שראה בהם מטפורה להרמוניה השוררת בין המנהיגות הפוליטית והדתית במדינתו. החזון מן המקרא תאם, לפחות בתיאוריה, את חזונה של מדינת ישראל בשנת הקמתה. מחיקת סמל המדינה והחלפתו באחר – בעניין זה אני מסכים, לדאבוני, עם ציפר – עשוי להיות "זוועה". זאת מכיוון שהדימויים שיופיעו בו יבטאו - בניגוד מושלם לחזון זכריה - את חוסר האיזון בין דת למדינה שבו אנו מתקיימים. אני נוטה להאמין שמעצבי הסמל החדש ישליטו בו את דמותו המטפורית של יהונתן בן יהוצדק, הכהן הגדול (הנרמז באחד מענפי הזית של האחים שמיר) ויגמדו את זרובבל בן שאלתיאל, השליט החילוני. ציפר ודאי יסכים אתי שסמל כזה לא ייצג אותו או את שכמותו.

ושאלה לי לציפר ולעובדי עיתונו הישראלים: האם הוותיקות (יותר מ-70 שנה) של סמליל עיתון "הארץ", שנוצר בידי הטיפוגרפית פרנציסקה ברוך עבור גרשם שוקן - אייקון חכם, מתומצת ורווי ידע מקצועי - מקנה לו תכונות של "ראוי" - או שמא כדאי כבר להחליפו?

אליק מישורי, תל אביב

20/2/2014